

Primljeno/Submitted: 29.4.2024.
Prihvaćeno/Accepted: 10.6.2024.

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

JEL Classification: K34

**NEKI OBLICI FINANSIJSKIH PREVARA POREZA NA DOBIT U
FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE**

**SOME FORMS OF CORPORATE INCOME TAX FRAUD IN THE
FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA**

Maja Pločo*

Senad Hasanspahić**

Mirnes Tanjić***

SAŽETAK

Prema Rezoluciji Evropskog parlamenta od 26. marta 2019. godine o finansijskom kriminalu, utaji poreza i izbjegavanju plaćanja poreza, pravedno oporezivanje i odlučna borba protiv poreznih prevara, utaje poreza, agresivnog poreznog planiranja imaju centralnu ulogu u oblikovanju pravednog društva i jake ekonomije određene države. Shodno tome, pravedan i efikasan sistem oporezivanja je ključan za rješavanje nejednakosti, ne samo zbog finansiranja javne potrošnje koja podupire društvenu mobilnost, već i zbog smanjenja nejednakosti prihoda, pri čemu porezna politika može imati značajan uticaj kako na nivo investicija tako i na spremnost kompanija da prošire svoje poslovanje. Ključni cilj je smanjiti porezni jaz koji proizlazi iz poreznih prevara, utaje poreza, agresivnog poreznog planiranja te njihovog uticaja na budžet, kako bi se osigurali ravnopravni uslovi i porezna pravednost prema svim poreznim obveznicima, odnosno onemogućiti da „prevaranti“ ostvare poreznu prednost u odnosu na poštene porezne obveznike. U tom kontekstu autori u radu analiziraju neke oblike finansijskih prevara poreza na dobit u Federaciji BiH, pri čemu određeni pokazatelji govore da se finansijske prevare poreza na dobit najčešće ispoljavaju kroz iskazivanje manjeg finansijskog rezultata, što u konačnici rezultira i iskazivanjem manje porezne osnovice, a time i manjeg iznosa obračunatog poreza na dobit, što dovodi do gubitka značajnih resursa za budžet Federacije BiH. Svakako da svemu ovome dijelom doprinose finansijska i tehnička ograničenja koja imaju kontrolni organi, pri čemu je teško uspostaviti stabilan i moderan okvir u području oporezivanja.

Ključne riječi: porezne prevare, porez na dobit, porezna utaja, manipulacije, finansijski izvještaji.

---

* Docent, Sveučilište/Univerzitet "VITEZ" Pravni fakultet, e-mail: maja.ploco@gmail.com

** Docent, Sveučilište/Univerzitet "VITEZ" Pravni fakultet, e-mail: shasanspahic@gmail.com

*** Magistar, Porezna uprava F BiH, mirnes.tanic@gmail.com

ABSTRACT

According to the Resolution of the European Parliament dated March 26, 2019, on financial crimes, tax evasion, and tax avoidance, equitable taxation and a determined fight against tax fraud, tax evasion, and aggressive tax planning play a pivotal role in shaping a fair society and a robust economy of a state. Consequently, a just and efficient taxation system is crucial for addressing inequalities, not only by funding public expenditure that supports social mobility but also by reducing income disparities, where tax policy can significantly influence investment levels and companies' readiness to expand their operations. The primary objective is to reduce the tax gap resulting from tax fraud, tax evasion, aggressive tax planning, and their impact on the budget, to ensure equal conditions and tax fairness for all taxpayers, thus preventing "cheaters" from gaining a tax advantage over honest taxpayers. In this context, the authors analyze certain forms of corporate tax fraud in the Federation of Bosnia and Herzegovina, indicating that financial frauds of corporate tax often manifest through the reporting of reduced financial results, which ultimately results in a lower tax base and, consequently, a lesser amount of calculated corporate tax, leading to significant budgetary losses for the Federation of Bosnia and Herzegovina. It is evident that financial and technical limitations facing regulatory bodies partly contribute to these issues, making it challenging to establish a stable and modern framework in the area of taxation.

Keywords: tax fraud, corporate tax, tax evasion, manipulations, financial statements.

UVOD

Danas je gotovo nemoguće zamisliti savremenu državu i njen sistem javnih finansija bez poreza. Riječ je o prisilnim davanjima koja nepovratno umanjuju ekonomsku korist poreznog obveznika, a da pri tome izostaje direktna ekonomska protuusluga. Savremena država poznaje niz poreznih oblika kojima je omogućeno oporezivanje svih pokazatelja ekonomske snage. Međutim, rastom poreznog tereta povećava se i otpor plaćanju poreza. Uporedo s razvojem poreznih oblika, ljudi su razvijali različite legalne i ilegalne načine izbjegavanja plaćanja porezne obveze (Buljat i sur. 2020). U savremenim uslovima poslovanja, porezne prevare su postale ozbiljan problem za budžet, ali i za privredne subjekte odnosno investitore. Da bi opstali na tržištu privredni subjekti nastoje izbjeći plaćanje poreza, odnosno platiti ih u što manjem iznosu, što dovodi do različitih vrsta manipulacija, koje u konačnici predstavljaju prevaru različitog intenziteta. S tim u vezi u radu se dalje prikaz nekih oblika finansijskih prevara poreza na dobit u Federaciji BiH, polazeći od pretpostavke da je manipulacija finansijskim izvještajima od strane privrednih društava u Federaciji BiH najčešće urađena sa ciljem iskazivanja lošijeg finasijskog rezultata, kako bi se smanjila osnovica poreza na dobit.

Pored čisto teorijskog aspekta u radu se kroz empirijsko istraživanje analizira naprijed navedena pretpostavka, gdje su putem intervjua prikupljeni podaci od službenih lica, s ciljem sticanja saznanja o njihovim iskustvima o finansijskim prevarama u postupcima nadzora. Cilj provedenog istraživanja je bio da se utvrdi u kojoj se mjeri ova skupina ispitanika susreće s prevarama u finansijskim izvještajima, koje su metode detekcije korištene kako bi se prevara

uočila, te koje prevare su najzastupljenije, a koje su od najvećeg uticaja na rezultat. Između ostalog, kroz polustrukturirani intervju traženi su odgovori na pitanja: Da li se u Federaciji BiH finansijskim izvještajima najčešće manipuliše u cilju iskazivanja lošijeg finansijskog izvještaja? Koje manipulacije finansijskim izvještajima i poreznim bilansom su najzastupljenije? Koje manipulacije finansijskim izvještajima su najzačajnije kada je u pitanju osnovica za oporezivanje? Slijedom dobijenih odgovora će se prikazati na koje sve načine poslovni usbjekti nastoje platiti manje poreza, kako „izvući“ novac iz privrednih društava bez plaćanja poreza na dobit, kako platiti privatne troškove i time smanjiti osnovicu i sl..

1. OSNOVNE KARAKTERISTIKE POREZA NA DOBIT U FEDERACIJI BIH

U Federaciji BiH oblast poreza na dobit uređena je Zakonom o porezu na dobit¹ kojim se regulišu pitanja obveznika poreza na dobit, metodologija utvrđivanja porezne osnovice, plaćanje i naplata poreza na dobit, otklanjanje dvostrukog oporezivanja, grupno oporezivanje, oporezivanje kod statusnih promjena, porezni poticaji, transferne cijene, kaznene odredbe za prekršaje koji se odnose na povrede odredbi ovog zakona kao i druga pitanja od značaja za utvrđivanje poreza na dobit koji se prema ovom zakonu plaća u Federaciji BiH. Porez na dobit plaća se po stopi od 10% na poreznu osnovicu utvrđenu u poreznom bilansu. Njegova funkcionalnija provedba je detaljnije uređeno i podzakonskim aktima i to Pravilnikom o primjeni zakona o porezu na dobit², Pravilnikom o poreznoj rezidentnosti i Pravilnikom o transfernim cijenama³. Pored finansijskih iskaza prihoda i rashoda i u konačnici dobit ili gubitak perioda koji se iskazuju po određenim međunarodnim računovodstvenim standardima i međunarodnim računovodstvenim standardima izvještavanja Zakon o porezu na dobit uređuje način obračuna oporezive dobiti kroz način propisan zakonom i pravilnikom, a koji se provodi kroz propisan obrazac pod nazivom porezni bilans.

Zakon o porezu na dobit samo propisuje da se prilikom utvrđivanja porezne osnovice priznaju svi rashodi, prihodi i kapitalna dobit/gubitak u iznosima koji su iskazani u poslovnim knjigama, a koji su u skladu sa računovodstvenim propisima, ukoliko nije drugačije propisano ovim zakonom. Šta se sve podrazumijeva pod pojmom računovodstveni propisi detaljno se navodi u Zakonu o računovodstvu i reviziji⁴ a to su: Međunarodni računovodstveni standardi (MRS), Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja (MSFI), Međunarodni standard finansijskog izvještavanja za mala i srednja preduzeća (MSFI za MSP), Međunarodni standardi revizije (MSR), Međunarodni računovodstveni standardi za javni sektor (MRSJS), Konceptualni okvir za finansijsko izvještavanje, Kodeks etike za profesionalne računovođe i prateća uputstva, objašnjenja i smjernice, kao i naknadne izmjene tih standarda i povezana tumačenja, te budući standarde i povezana tumačenja koje donosi Odbor za međunarodne računovodstvene standarde (OMRS) i sva prateća uputstva, objašnjenja i smjernice koje donosi

¹ Zakon o porezu na dobit („Službene novine Federacije BiH“, broj: 15/16)

² Pravilnik o primjeni zakona o porezu na dobit („Službene novine Federacije BiH“, broj: 88/16, 11/17, 96/17, 94/19, 87/20 i 33/22)

³ Pravilnik o transfernim cijenama („Službene novine Federacije BiH“, broj:67/16)

⁴ Zakon o računovodstvu i reviziji u Federaciji Bosne i Hercegovine ("Službene novine FBiH 15/2021)

Međunarodna federacija računovođa (MFR), prevedene i objavljene u skladu sa propisom o računovodstvu i reviziji Bosne i Hercegovine; Međutim zakon već u narednom dijelu propisuje način utvrđivanja porezne osnovice kroz usklađivanje rashoda i usklađivanje prihoda. Tako su privredni subjekti u obavezi da pored iskazivanja porezne osnovice u skladu sa prihodima i rashodima u skladu sa računovodstvenim propisima iskažu poreznu osnovicu u skladu sa zakonom o porezu na dobit.

2. POJAM I VRSTE FINANSIJSKIH PREVARA POREZA NA DOBIT

Pribavljanje sredstava silom prijetnjom i iznudom predstavlja radnje krivičnog djela pljačke, ali pribavljanje sredstava bez prisile uz obmanjivanje druge strane je čin prevare ili obmane (Isaković-Kaplan, 2022). Prema navedenoj kvalifikaciji prevare i manipulacije u finansijskim izvještajima ne predstavljaju nasilnu radnju, međutim, isto nanose štete mnogo veće vrijednosti. Prevara je termin koji definiše krivični zakon i to: "ko s ciljem da sebi ili drugom pribavi protupravnu imovinsku korist dovede koga lažnim prikazivanjem ili prikrivanjem činjenica u zabludu ili ga održava u zabludi i time ga navede da na štetu svoje ili tuđe imovine što učini ili ne učini" (član. 239 KZ FBiH).⁵ Shodno navedenoj zakonskoj definiciji ističemo nekoliko „bitnih elemenata i to: lažno prikazivanje činjenica koje je materijalno dokazivo, namjernu obmanu žrtve radi djelovanja na štetu žrtve, povjerenje od strane žrtve prema počiniocu prevare” (Isaković-Kaplan, 2022. str. 90). S tim u vezi treba razlikovati prevaru od greške, jer djelo prevare, ako je posmatramo i kao krivično djelo treba da sadrži radnju, volju i štetu. Prema navedenim definicijama greške koje se dešavaju prilikom evidentiranja i sačinjavanja finansijskih izvještaja ne bi se mogle podvesti pod krivično djelo prevare, zato što nema subjektivnog odnosa prema navedenom djelu, tj. ne postoji volja počinioca. Pored brojnih definicija zajedničko svim jeste: “upravljanje zaradama ili manipulativno računovodstvo s praktičnog aspekta predstavlja skup računovodstvenih postupaka i tehnika koje uprava kao interesna strana u preduzeću koristi da bi uticala na iskazivanje i vrednovanje uspješnosti poslovanja, finansijskog položaja i novčanih tokova, s ciljem ostvarivanja određenih oportunističkih ciljeva” (Tušek, i Gabrić, 2017, str. 89).

Ovdje je bitno napomenuti da ukoliko prevara i ispunjava naprijed navedene elemente ista može steći i obilježja krivičnog djela. Ako bismo posmatrali, primjera radi, konkretno poreznu utaju, zakonodavac u Federaciji BiH ovu granicu postavlja na iznos preko 10.000 KM. Svakako ako se osvrnemo na neke druge inkriminacije propisane krivičnim zakonom uvdjećemo da iz ovih prevara/krivičnih djela za sprečavanje manipulacija postoje i druga djela, između ostalog: lažna porezna isprava, nepravilno izdvajanje sredstava pravnih osoba i podnošenje lažne porezne prijave, izrada lažne bilance i dr. Nadalje, kada je riječ o manipulacijama prihodima, iste predstavljaju niz nedozvoljenih praksi koje se koriste kako bi se prihodi preuveličali ili umanjili radi postizanja određenih ciljeva. Ove manipulacije mogu biti izvršene kako bi se povećala vrijednost firme, prikazale bolje finansijske performanse ili „varali“ investitori. Privredna društva mogu pokušati da prikriju dio prihoda ili ih nepravilno evidentiraju, kako bi smanjile iznos koji će biti oporezovan. To može uključivati kršenje pravila

⁵ ("Sl. novine FBiH", br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017 i 31/2023). Pored navedene odredbe prevare zakon posebno uređuje krivična djela iz oblasti poreza.

vezanih za računovodstvo, promjenu datuma fakturisanja ili manipulaciju fakturama. Ovo može dovesti do nerealnog prikaza finansijskog stanja privrednog društva. Prekomjerno prikazivanje prihoda kao oblik manipulacije uključuje preuveličavanje prihoda kako bi se prikazali bolji poslovni rezultati. To se može uraditi pomoću kreativnog računovodstva, gdje se prodaja nekih proizvoda bilježi unaprijed, lažno prikazivanje prihoda od plaćanja dugova ili skrivanje troškova koji bi se inače oduzeli od prihoda. Privredna društva mogu koristiti pretpostavke i procjene u računovodstvu kako bi prikazale željene prihode. Jedan od najznačajnijih oblika finansijskih prevara su zloupotrebe sredstava društva, lažno finansijsko izvještavanje, kao i korupcija. Navedene prevare su pod posebnim praćenjem ACFE⁶ organizacije o kojima i izvještava javnost. Pored navedenih prevarnih djela Međunarodni revizijski standard 240 revizorove odgovornosti u vezi s prevarama navodi dva oblika prevare: prijevorno finansijsko izvještavanje i zloupotreba imovine. Na navedene oblike prevarnog izvještavanja i djelovanja posebnu pažnju skreću i međunarodni revizijski standardi koji upućuju na način izvršenja navedenih prevara, kao što su lažno finansijsko izvještavanje, koje može biti ostvareno na sljedeći način da se vrši manipulacija, falsificiranjem (uključujući krivotvorenje) ili izmjenom računovodstvenih evidencija ili potkrjepljujuće dokumentacije na osnovu koje se pripremaju finansijski izvještaji; pogrešnim prikazivanjima, ili namjernim propustima u finansijskom izvještavanju o događajima, transakcijama ili ostalim značajnim informacijama; i namjernom krivom primjenom računovodstvenih principa vezanih uz iznose, klasifikaciju, način prezentiranja ili objave” (MRevS 240, t.A3). Zloupotreba imovine uključuje krađu imovine subjekta i često je počinjena od strane zaposlenika u relativno malim i beznačajnim iznosima. Međutim, također može uključivati menadžment koji je obično u mogućnosti bolje prikriti ili počiniti zloupotrebe na način da ih je teško otkriti. Zloupotreba imovine se može počiniti na mnogo načina, kao što su:

- usmjereni lažni prilivi (na primjer, zloupotreba naplate po potraživanjima ili usmjeravanje primitaka u pogledu otpisanih računa na lične račune u bankama);
- krađa fizičke imovine ili intelektualnog vlasništva (na primjer, krađa zaliha za osobnu upotrebu ili prodaju, krađa otpisane robe za preprodaju, urota s konkurencijom na način da se objave tehnološki podaci u zamjenu za plaćanje)
- način koji uzrokuje da subjekt plati za robu i usluge koje nije primio (na primjer, plaćanja fiktivnim dobavljačima, mito plaćen od strane dobavljača prodajnim agentima subjekta u zamjenu za napuhane cijene, plaćanja nepostojećim zaposlenicima); i
- korištenje imovine subjekta za ličnu upotrebu (na primjer, korištenje imovine subjekta kao kolaterala za lični kredit ili kredit povezanoj osobi). Zloupotreba imovine često je popraćena lažnim ili prepravljenim evidencijama ili dokumentima s ciljem skrivanja činjenice da imovina nedostaje ili da je založena bez odgovarajućeg odobrenja (MRevS 240, t.A5).

Najčešće tehnike koje se koriste za manipuliranje poslovnim rezultatima su: računovodstvo „velike kupke“, „velikog pranja“ ili „velikog čišćenja“, stvaranje rezervi u „kasi“, priznavanje prihoda unaprijed, te odgađanje priznavanja rashoda kako bi tekući rezultat bio bolji (Belak, 2008). Kada je u pitanju zloupotreba imovine društva u lične svrhe radnika, menadžmenta ili vlasnika važno je istaći da pored prekršajne ili krivične odgovornosti

⁶ Association of Certified Fraud Examiners- Udruženje ovlaštenih istražitelja prijevara.

za navedene postupke Zakon o privrednim društvima propisuje dodatnu mogućnost odgovornosti koja se odnosi na “probijanje pravne ličnosti”. Pravilo je da, kada su u pitanju privredna društva kapitala, da članovi društva - snivači privrednog društva ne odgovaraju za dugove tog društva. Ovo pravilo služi kao zaštitni veo za članove ili osnivače društva, a i kao zaštita društva od članova i osnivača (Trivun, 2019).⁷

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Da bi se efikasno primjenile istraživačke metode, prethodno su osigurani primarni i sekundarni podaci. Prikupljanje primarnih podataka sprovedeno je organiziranjem istraživanja na terenu, primjenom kvalitativnog istraživanja metodom ispitivanja putem polustrukturiranog (slobodnog) intervjua, a istraživanje je obuhvatalo odabrana lica - to se primarno odnosi na ciljnu grupu službenih osoba koji vrše nadzor i kontrolu poreza na dobit. Uzorak ispitanika je odabran iz populacije službenih lica koja su neposredno vršila postupke kontrole provođenja Zakona o porezu na dobit i ovlaštenjima koja proizilaze iz Zakona o porezu na dobit i Zakona o poreznoj upravi Federacije BiH⁸. Struktura ispitanika je predstavljena u Tabeli 1.

Tabela 1. Profil intervjuisanih ispitanika

Redni br.	Inicijali ispitanika	Spol	Godine radnog iskustva
1.	A.K.	M	6
2.	S.V.	Ž	15
3.	S.M.	M	7
4.	A.S.	Ž	14
5.	S.H.	Ž	10
6.	A.M.	Ž	7
7.	D.R.	Ž	4
8.	M.B.	Ž	8

Izvor: Autori

Pri kategorizaciji odgovora korišten je tekst iskaza intervjuiranih lica, a do njega se dolazilo snimanjem razgovora sa ispitanicima. U okviru provedenih intervjua fokus je bio na okvirnim pitanjima koja su određena kao popis tema koje treba proći tokom razgovora i koja su između ostalog konceptualno obuhvatala „temu“ utvrđivanja oporezive osnovice za porez na dobit kroz prizmu sljedećih pitanja:

- ✓ Prilikom vršenja kontrola finansijskih izvještaja - da li je porezna obaveza iskazana manja/viša od one utvrđene kontrolom?
- ✓ Koji oblik manipulacija finansijskim izvještajima je bio najzastupljeniji u provođenju kontrola?
- ✓ Koje manipulacije finansijskih izvještaja i neiskazivanja prihoda ili rashoda kroz porezni bilans su najčešće bile prisutne u kontrolama?

⁷ Ove zloupotrebe propisuje u članu 5. Zakon o privrednim društvima (“Službene novine FBiH, broj 81/15).

⁸ Zakon o poreznoj upravi Federacije BiH (“Službene novine FBiH”, broj: 33/02, 28/04, 57/09, 40/10, 27/12, 7/13, 71/14, 91/15 i44/22)

- ✓ Iz kojih manipulacija finansijskih izvještaja je proizašla najveća utvrđena obaveza poreza na dobit?
- ✓ Koji su razlozi manipulacije finansijskim izvještajima?

Nakon obavljenog intervjua, dobijenih kvalitativnih podataka, sačinjen je transkript istoga. Odgovori su na određeni način “kodirani” uz primjenu istraživačke metode za interpretaciju sadržaja kvalitativnom metodom. Rezultati su kategorizirani kao dijelovi podataka i u tekstualnoj formi grupisani po kategoriji. Analiziranje tema uključivalo je detaljniju analizu kodiranih podataka kako bi se identificirale glavne teme, motivi ili obrasce koji se pojavljuju u intervjuima. Na kraju u analizi podataka iz intervjua je interpretacija dobijenih rezultata u kojem se donose zaključci, ključne nalaze te se eventualno po potrebi povezuju s prijašnjim istraživanjima. Na osnovu dobijenih rezultata istraživanja predlažu se određena eventualna dalja istraživanja teme. Nakon što je izvršena klasifikaciju i sortiranje po kategorijama isti se prezentovatuju kroz tabelarni pregled sa osvrtom na pojedina od odgovore te zaključcima o rezultatu istraživanja, a shodno obradi kvalitativnih podataka (Miles MB, Huberman AM., 1994).

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Nakon obrade transkripta intervjua izvršena je kategorizirizacija i svojevrsno kodiranje podataka koji su dobijeni putem intervjua, a nakon toga je pristupljeno detaljnijoj analizi. Pregled kategorije odgovora dajemo u tabeli kako slijedi:

Tabela 2. Odgovori na pitanje br.1.

R.b r.	Inicijali ispitanika	Pitanje br.1. Prilikom vršenja kontrola finansijskih izvještaja da li je porezna obaveza iskazana manja od one koju ste kontrolom utvrdili ili viša od one koja ste kontrolom utvrdili?
1.	A.K.	- Uvijek se radi o manipulacijama u cilju da se iskaže manja porezna osnovica i plati manji porez - Nisam imao do sada slučaj da smo umanjili poreznu osnovicu
2.	S.V.	Nikada nisam u inspekcijskom nadzoru uočila da je porezna obaveza iskazana više nego je kontrolom utvrđeno.
3.	S.M	- samo kada je porezni obveznik je morao imati pozitivan rezultat kako bi bio konkurentan na tržištu i dobiti nove građevinske projekte, licence itd. tada je i uvećavao poslovni rezultat. - smanjeje osnovice za obračun poreza na dobit što najčešće i pronađmo prilikom kontrole
4.	A.S.	- u većini slučajeva je porezna obaveza iskazana u manjem iznosu od one koju smo kontrolom utvrdili
5.	S.H.	- smanjuju dobit povećavanjem troškova koristeći različite modalitete prevarne djelatnosti od onih koji su “lakše” uočljivi do onih za koje je potrebna detaljnija analiza - U više slučajeva kod iskazivanja manje porezne obaveze podneseni su izvještaji o počinjenom krivičnom djelu
6.	A.M.	- u rijetkim slučaju iskazivali veću poreznu osnovicu od one koja je utvrđena kontrolom

		- Uglavnom su slučajevi gdje porezni obveznici iskazuju manju poreznu obavezu, u odnosu na stvarnu
7.	D.R.	Nisam imala slučaj da je neko iskazao veću poreznu osnovicu od utvrđene.-
8.	M.B.	Porezni obveznici najčešće ciljaju da smanje oporezivu dobit kako bi smanjili iznos poreza na dobit.

Izvor: Autori

Analizirajući dobijene rezultate intervjuja nalazimo da su ispitanici u pravilu na prvo pitanje odgovarali da su porezni obveznici koji su bili predmetom kontrole, a kod koji su utvrđene nepravilnosti po pitanju poreza na dobit, iskazivali manju poreznu obavezu od one koja je utvrđena kontrolom. Navedeni rezultat nam govori činjenicu da je u Federaciji BiH uz različite izgovore ili motive oporeziva dobit iskazivana manje od one koja je utvrđena kontrolom. Samo u određenim slučajevima se navodi da su porezni obveznici, privredna društva iskazala veći rezultat od utvrđenog. Prema navodima slučajevi se dešavaju samo kada je to potrebno da privredno društvo postigne određeni uslov za neke projekte, licence i sl.

Iz navedene analize proizilazi da privredna društava u FBiH najčešće manipulaciju vrše u cilju iskazivanja lošijeg finansijskog rezultata, kako bi se smanjila osnovica poreza na dobit. Navedena činjenica je prije svega interesantna posebno kada se osvrnemo na zakonske odredbe koje porez na dobit oporezuju sa deset posto od ukupne oporezive osnovice koja se formira u skladu sa računovodstvenim propisima i Zakonom o porezu na dobit.

Tabela 3. Odgovori na pitanje br. 2.

R.b r.	Inicijali ispitanika	Pitanje br. 2. Koji je oblik manipulacija finansijskim izvještajima bio najzastupljeniji u vašem dosadašnjem iskustvu provođenja kontrola, a koji najznačajnije (finansijski) utiče na oporezivu dobit?
1.	A.K.	- priznavanja ličnih troškova - koristi imovina društva kao lična, a posebno kada postoji biznis bankovna kartica - sa putnim naložima
2.	S.V	- vlasnik, odgovorno lice u firmi, podmirivao svoje vlastite potrebe na teret firme - fiktivni troškovi najčešće nematerijalne prirode
3.	S.M	- priznavanja ličnih troškova kao troškova poslovanja - otpis robe bez dokaza da se to stvarno desilo
4.	A.S.	- priznavanja ličnih troškova kao troškove poslovanja, npr: plaćanje ličnih troškova - kroz npr. kupovine, sipanje goriva, i slični troškovi koji se nisu mogli dovesti u vezu sa poslovanjem
5.	S.H.	- knjiži troškove goriva, a nije kroz evidencije dokazao da se automobil koristio isključivo u poslovne svrhe, te da nije bilo moguće razdvojiti privatno od poslovnog korištenja automobila - porezni obveznik nema odgovarajućih evidencija - korištenje business kartica kojim se izmiruju lični troškovi

6.	A.M.	- Češća je praksa izostanak evidentiranja prihoda općenito, u smislu neevidentiranja prometa. - Vrlo često su porezni obveznici vršili priznavanja ličnih troškova kao troškova poslovanja.
7.	D.R.	- Nepravilno terećenje ličnih troškova na poslovne troškove - Porezni obveznici lične troškove priznaju u rashode, i to veoma često, posebno u periodu do 2021.godine.
8.	M.B.	- Skoro u svakoj kontroli porezni obveznici su skrivali prihode - Skoro svi porezni obveznici obično vrše plaćanje biznis karticom, koje nije u poslovne svrhe.

Izvor: Autori

Slijedom naprijed navedenih rezultata iskazani su pojavni oblici manipulacije finansijskim izvještajima sa aspekta pojavnosti i uticaja na visinu utvrđene porezne obaveze. Ovim istraživanjem je dobijena određena kategorizacija učestalosti manipulacija, a koje su od značajnijeg uticaja bile za utvrđivanje povećane porezne osnovice u kontrolama. Najčešći pojavni oblik manipulacija se dešavao iz oblasti plaćanja vlastitih troškova koji su iskazani kao rashodi u poslovne svrhe. O navedenim pojavnim oblicima zloupotrebe imovine društva MRevs 240. i to kao korištenje imovine subjekta za ličnu upotrebu što predstavlja zloupotrebu imovine koja je često popraćena lažnim ili prepravljenim evidencijama ili dokumentima s ciljem skrivanja činjenice da imovina nedostaje ili da je korištena u neposlovne svrhe. Druga pojavna manipulacija koju ispitanici navode jeste korištenje “business” bankovne kartice za plaćanja u lične svrhe. Ispitanici su naveli korištenje “business” kreditne kartice kao manipulaciju, a mi bismo je označili kao jednu od “crvenih zastavica”, koja može upozoravati na korištenje sredstava društva za lične potrebe koje nisu u vezi sa poslovanjem društva. Treća manipulacija koja se pominje jeste neevidentiranje prometa putem fiskalnog uređaja, a potom ni kroz knjigovodstvenu evidenciju, što ukazuje i na postojanje nabavke zaliha na crnom tržištu ili na takav način da se ne prikazuju kroz zalihe. Navedena manipulacija je posebno interesantna, posebno uzimajući u obzir činjenicu da su u posljednjih nekoliko godina prisutne osuđujuće presude, kao što je slučaj u predmetu pod nazivom “Kasa”, u kojem je kroz istragu utvrđena utaja poreza po osnovu neevidentiranja prometa, a time i prihoda od prodaje. Kroz istraživanje ona se nije pokazala značajnom iz razloga što prilikom kontrola nije vidljivo ono što nije nikako evidentirano kroz dokumentaciju.

Tabela 4. Odgovori na pitanje br.3.

R.b	Inicijali ispitanika	Pitanje br.3. Prema vašem dosadašnjem iskustvu koje manipulacije finansijskih izvještaja i neiskazivanja prihoda ili rashoda kroz porezni bilans su najčešće bile u vašim kontrolama?
1.	A.K.	- po pitanju troškova koji nisu u skladu sa pažnjom dobrog privrednika.
2.	S.V.	- poslovanje sa povezanim licima i neiskazan prihod u skladu sa transfernim cijenama - troškovi koji se ne mogu povezati sa poslovanjem i poslovnom svrhom.

3.	S.M.	- rashodi kao priznati, a nadzorom se konstatuje da ne pripadaju priznatim već nepriznatim rashodima. - priznavanje reprezentacije do iznosa zakonom dozvoljenog
4.	A.S.	- evidentira stvarni promet preko fiskalnog uređaja, pa na kraju radnog dana isti reklamira bez vjerodostojnog razloga i time prikriva ostvareni prihod.
5.	S.H.	- "pumpanje" troškova radi smanjenja dobiti vrlo često
6.	A.M.	- priznavanje ličnih rashoda u poslovne - priznavanje fiktivnih rashoda
7.	D.R.	- knjiženje fiktivnih prihoda, manipulacija obavezama i troškovima - otpis naplativih potraživanja
8.	M.B.	Preuranjeno prizivanje prihoda, ili izdavanje fiktivne fakture u tekućoj godini, kako bi prihod bio veći i u sljedećoj godini se isplati vlasnicima dobit, a onda se faktura stornira, knjiže se rashodi, a novac je već isplaćen. - uvećanje vrijednosti neke nekretnine, na osnovu procjene vještaka, knjiženje te nove vrijednosti u knjigovodstvu poreznog obveznika i onda prilikom obračuna amortizacije, priznaje cijeli iznos amortizacije kao porezno priznat rashod. - knjiženje olakšica za novouposlene, koji su nemaju pravo na priznavanje dvostrukog iznosa bruto plate, no iste za svaku godinu porezni obveznik koristi kao olakšice.

Izvor: Autori

Manipulacijama oporezivom osnovicom ukazana je posebna brojnost rashoda koji se ne mogu priznati u skladu sa zakonom i pravilnikom o primjeni zakona o porezu na dobit. Takvi troškovi se i u ovom slučaju mogu povezati sa prikazivanjem ličnih troškova i korištenjem imovine društva koja nije u skladu sa pažnjom dobrog privrednika. Posebno je naglašena pojava manipulacija u poslovnim odnosima sa povezanim licima i iskazivanje prihoda u skladu sa pravilnikom o transfernim cijenama. U ovakvim slučajevima društva koja su pod kontrolom jednog ili više lica koja su povezana, manipulacijama dolaze do rezultata za oporezivanje onako kako sami planiraju a ne nužno po principu "van dohvata ruke". Nakon ovih manipulacija po učestalosti se javlja i obračun amortizacije koji je jedan od oblika iskazivanja rashoda, a time umanjenja osnovice za oporezivanje koja se najčešće manifestuje kroz porezni bilans, a u kojima se koristi povećanje vrijednosti imovine na koju se vrši obračun amortizacije. Prema zakonu o porezu na dobit FBiH propisane su i olakšice za novouposlene prema kojima privredno društvo, ukoliko ispunio uslove, ima pravo pored rashoda iskazanih kroz finansijski izvještaj evidentirati dodatno u istom iznosu rashod po osnovu doprinosa za novouposlenog. Prema istraživanju prisutno je knjiženje olakšica za novouposlene, za koje privredno društvo nije ispunilo uslove na priznavanje dvostrukog iznosa bruto plate, no iste za svaku godinu koristi.

Tabela 5. Odgovori na pitanje br.4.

R.b r.	Inicijali ispitanika	Pitanje br.4. Kroz vaše iskustvo, iz kojih manipulacija finansijskih izvještaja je proizašla najveća utvrđena obaveza poreza na dobit?
1.	A.K.	- ovlašteno lice, koje je ujedno i vlasnik, koristi imovinu društva kao svoju
2.	S.V	- korištenjem imovine u pravnog lica u lične svrhe
3.	S.M	- otpis potraživanja, to sam imala u zadnjoj insp, milijunski iznosi, stari zakon, nisu imali dokaza da su tužili, pokrenuli sporove, a knjižili otpisom na rashod, radilo se o kupcima, znači bio prihod
4.	A.S.	- promet preko fiskalnog uređaja, pa na kraju radnog dana isti reklamira bez vjerodostojnog razloga
5.	S.H.	- pumpanje troškova radi smanjenja dobiti vrlo često
6.	A.M.	- neevidentiranje prometa, priznavanje neposlovnih rashoda u porezne svrhe. - priznavanje odliva sredstava, kao troškova poslovanja, a koji su korišteni za izmirenje ličnih potreba uposlenika
7.	D.R.	- lažna knjiženja – knjiženje fiktivnih prihoda, manipulacija obavezama i troškovima
8.	M.B.	- obračun amortizacije - knjiženje troškova rezervisanja - knjiženje olakšica za novouposlene, koji nemaju pravo na priznavanje dvostrukog iznosa bruto plate

Izvor: Autori

Korištenje imovine u privatne svrhe, odnosno u svrhe koje se ne mogu povezati sa poslovanjem i sticanjem prihoda ponovo je navedeno kao najčešći osnov za iznos utvrđene porezne obaveze. Pored toga što je i najčešći osnov prilikom manipulacija, on čini ujedno i jedan od razloga iz kojeg proizilazi najznačajniji iznos utvrđivanja porezne obaveze. Neevidentiranje prometa se navodi kao drugi osnov iz kojeg proizilazi najznačajniji iznos utvrđivanja porezne obaveze. Promet kao osnov utvrđene porezne obaveze je značajan posebno iz razloga što se neevidentiranje direktno odnosi na skrivanje prihoda. Da bi se ovi prihodi skrivali ovisni su i od skrivanja rashoda za nabavku zaliha, koje se koriste prilikom privredne djelatnosti. Međutim, manje značajna povezanost između neevidentiranja prihoda i rashoda je u oblasti pružanja usluga kod kojih ne postoje značajniji rashodi za zalihe ili uopće ne postoje. Po pitanju neevidentiranja prometa značaj se ukazuje i na reklamirani promet.

U određenim slučajevima privredna društva vrše evidentiranje prometa, a nakon toga vrše i reklamiranje prometa, storniranje evidentiranog prometa, bez opravdanog razloga, što se također može pripisati skrivanju prihoda. Kada je u pitanju evidentiranje prometa podrazumijeva se evidentiranje prometa putem fiskalnog uređaja u skladu sa Zakonom o fiskalnim sistemima⁹ koji propisuje ovu obavezu evidentiranja, izdavanja fiskalnog računa, kod prodaje roba i usluga osim slučaja kada su izuzeti u skladu sa ovim zakonom. Kada je u

⁹ Zakon o fiskalnim sistemima (“Službene novine Federacije BiH”, broj: 81/09).

pitanju otpis potraživanja u ispitanici ga pominju kao treći od značaja za iznos porezne obaveze. Međutim ovaj osnov prema istraživanju je bio osnov prilikom utvrđivanja obaveza prije stupanja na snagu novog zakona¹⁰ koji olakšava priznavanje otpisa i ne zahtijeva utuživanje ili prijavu u stečajnu masu nego samo određuje da nije naplaćeno u određenom vremenskom periodu. Zbog novog zakona o porezu na dobit ovaj osnov će se vjerovatno i izgubiti protekom perioda primjene novog zakona, jer novi zakon koji je u primjeni od 2016. godine propisuje uslov za otpis potraživanja, a odnosi se samo na protek vremena u kojem nije naplaćeno potraživanje. Amortizacija se ističe kao četvrti osnov po značajnosti utvrđivanja porezne obaveze. Prema međunarodnim računovodstvenim standardima privredna društva procjenjuju vijek upotrebe stalnih sredstava i na osnovu toga mogu vršiti obračun amortizacije. Međutim, kako zakon o porezu na dobit propisuje određenu granicu po kategorijama stalnih sredstava, obračun amortizacije se vrši u skladu sa zakonom, a iskazuje posebno kroz porezni bilans. Određene teškoće u razumijevanju i tumačenju računovodstvenih standarda doprinose tome da se određene procjene stalnih sredstava zloupotrijebe i prilikom korištenja amortizacije. Rezervisanja i olakšica za novouposlene su navedeni kao posljednji osnovi za značajno utvrđenje porezne osnovice prilikom kontrole.

Tabela 6. Odgovori na pitanje br.5.

R.br.	Inicijali ispitanika	Pitanje br. 5. Prema vašem iskustvu, koji su razlozi manipulacije finansijskim izvještajima?
1.	A.K.	- kako bi manju poreznu obavezu iskazali
2.	S.V	- zbog poreza na dobit, kako bi manju obavezu poreza imali.
3.	S.M	- razlog manja porezna obveza, izvlačenje novca, koristi
4.	A.S.	da porezni obveznik izbjegne plaćanje poreza
5.	S.H.	Nije mi poznato
6.	A.M.	- radi smanjenja porezne osnovice, a rjeđe radi "uljepšavanja" finansijskog uspjeha i položaja .
7.	D.R.	Cilj poreznih obveznika je smanjenje obaveze za porez na dobit
8.	M.B.	- smanjenje porezne osnovice ili bolji finansijski rezultat u cilju neopravdane isplate dobiti

Izvor: Autori

U toku istraživanja većina ispitanika se izjasnila da je razlog za manipulacije u finansijskim izvještajima i iskazivanju oporezive dobiti iskazivanje manje porezne osnovice i plaćanje manje porezne obaveze. Iako Federacija BiH primjenjuje nisku efektivnu poreznu stopu poreza na dobit i dalje se privredna društva koriste manipulacijama kako bi izbjegli platiti i ovako nisku stopu poreza.

¹⁰ Zakon o porezu na dobit ("Službene novine Federacije BiH", broj:97/07,14/08 i 39/09) bio je u primjeni do donošenja novog Zakona o porezu na dobit ("Službene novine Federacije BiH", broj:15/16 i 15/20).

ZAKLJUČAK

Porez na dobit je porez koji je uvršten u većinu savremenih poreznih sistema, a uveden je pojavom društva kapitala polovinom XIX vijeka. Porez na dobit predstavlja samostalni porezni oblik i funkcionira na poseban način. Porez na dobit danas je važan faktor svakog fiskalnog sistema. Važnost se ogleda u donošenju investicijskih odluka. Neke države mu posvećuju veću, a neke manju pažnju, ali ga se niti jedna ne odriče i nastoji se održati kao jedan od značajnih prihoda budžeta. U Bosni i Hercegovini je po značajnosti drugi porez, a po pripadnosti je ostavljen u nadležnost entiteta i Brčko Distrikta. Kada je u pitanju nadležnost za kontrolu obračuna, prijave i uplate, porez na dobit je u nadležnosti Porezne uprave Federacije BiH. U teoriji se navodi nekoliko vrsta manipulacija koje utiču na oporezivu dobit, obračun i naplatu poreza na dobit i to u cilju iskazivanja boljeg finansijskog rezultata, "uljepšavanja" finansijskog rezultata privrednih društava ili iskazivanja lošijeg finansijskog rezultata. Za otkrivanje manipulacija kod iskazivanje finansijskog rezultata, a time i oporezive dobiti, te obračuna poreza na dobit, ključnu ulogu imaju porezni inspektori koji neposredno vrše nadzor uvidom u finansijske izvještaje i prateću knjigovodstvenu dokumentaciju. Finansijski rezultati trebali bi da odražavaju sliku knjigovodstvene dokumentacije i knjigovodstvene evidencije u koju uvid direktno vrše porezni inspektori. Pristupili smo kvalitativnom ispitivanju u cilju utvrđivanja u kojem pravcu privredna društva vrše manipulacije finansijskih izvještaja kao i koje su manipulacije najzastupljenije i najznačajnije i koji je razlog za činjenje istih.

Provedeno istraživanje ukazuje na činjenicu da se u Federaciji BiH vrše manipulacije finansijskim izvještajima u cilju iskazivanja manje oporezive osnovice, pa time i manje porezne obaveze. Kada su u pitanju manipulacije finansijskim izvještajima, najznačajnije mjesto zauzima korištenje imovine društva za lične svrhe, odnosno korištenje imovine društva kao svoje. Ovaj podatak nam ukazuje da se najčešće vrši dijelom i moguće "probijanje pravne ličnosti", te da bi se za obaveze društva najčešće moglo teretiti i odgovorno lice ili osnivači. Pokazatelji ukazuju na to da osnivači i odgovorna lica najčešće predstavljaju jednu osobu ili povezana lica, koji u principu ne nastoje odvojiti imovinu društva od lične imovine. Ukoliko posmatramo manipulacije po značajnosti tu su svakako otpis potraživanja, neevidentiranje prometa, odnosno skrivanje prihoda, a nakon toga slijedi amortizacija i rezervisanja. Rezultati istraživanja pokazuju da sve manipulacije koje su navedene se vrše u cilju iskazivanja manjeg finansijskog rezultata, što rezultira i iskazivanjem manje porezne osnovice, a time i manjeg iznosa obračunatog poreza na dobit. Na problem smanjenja porezne osnovice i premiještanja dobiti nisu imune ni razvijene zemlje, pa je tako potrebno konstantno hvatati se u koštac s uzrocima i okolnostima koje dovode do tih praksi.

LITERATURA

1. Belak V., (2011). Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo: borba protiv prevare;
2. Belak, V., (2008). Kreativno računovodstvo i njegov utjecaj na finansijske izvještaje, Računovodstvo, revizija i financije;
3. Budimir, N. (2015). "Forenzičko računovodstvo i njegov značaj za pouzdanost finansijskih izvještaja u Bosni i Hercegovini". Pravno- Ekonomski pogledi, vol 2, 59;
4. Buljan dr. (2020) Računovodstvene manipulacije i porezne prijevare ufinansijskim izvještajima, Društvena i tehnička istraživanja CEPS;

5. Crain, A. Michael; Hopwood, S. William; Gendler, S. Richard; Young, R. George; Pacini, Carl (2019). Essentials of Forensic Accounting (AICPA), 2nd Edition;
6. Gabrić, D. i Miljko, M. (2018). Računovodstvene manipulacije u financijskim izvještajima poduzeća, . Ekonomska misao i praksa, 27 (1), 3-27;
7. Isaković-Kaplan, Ševala (2022). Forenzično računovodstvo, Ekonomski fakultet Sarajevo;
8. Macesich, G. (2000). MEĐUNARODNI MONETARNI FOND: NOVA ULOGA. Ekonomski pregled, 51 (1-2), 157-167;
9. Miles MB, Huberman AM (1994) Qualitative Data Analysis: an expanded sourcebook. Sage, Thousand Oaks;
10. Šinković, Z. i Pribisalić, L. (2017). Porez na dobit u kontekstu prava Europske unije. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu;
11. Trivun, V. (2019). Odgovornost privrednih društava. Sarajevo: Ekonomski fakultet Sarajevo;
12. Tušek, B. i Gabrić, D. (2017). Analiza novčanih pokazatelja kvalitete dobiti u funkciji utvrđivanja računovodstvenih manipulacija u financijskim izvještajima kotirajućih poduzeća u Federaciji BiH. Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu.

Zakoni i podzakonski akti:

1. Krivični zakon FBiH ("Sl. novine FBiH", br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017 i 31/2023)
2. Zakon o porezu na dobit („Službene novine Federacije BiH“, broj: 15/16 i 15/20)
3. Zakon o računovodstvu i reviziji u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 15/21)
4. Zakon o privrednim društvima („Službene novine Federacije BiH“, broj: 81/15)
5. Međunarodni revizijski standardi (MRevS)

Internet:

<https://www.srr-fbih.org/medunarodni-revizijski-standardi-0>